

Olga CHYZNA, Wołodymyr SŁABKO
Narodowy Uniwersytet Pedagogiczny, Kijów, Ukraina

Fabian ANDRUSZKIEWICZ
Uniwersytet Opolski
fabian@uni.opole.pl

KSZTAŁTOWANIE PROJEKTOWO-TECHNOLOGICZNEJ KULTURY PRZYSZŁYCH NAUCZYCIELI W WIELOKULTUROWYM ŚRODOWISKU

Streszczenie. W artykule rozpatruje się problem kształtowania projektowo-technologicznej kultury studentów uczelni pedagogicznych. Podkreśla się, że ważnym zadaniem nauki pedagogicznej jest opracowanie systemu modernizacji edukacji uniwersyteckiego kształcenia poprzez pryzmat europejskiej globalizacji w wielokulturowym środowisku.

Słowa kluczowe: projektowo-technologiczna kultura studentów, koncepcja globalizacji, edukacyjne innowacje, standardy edukacyjne, europejska przestrzeń edukacyjna, wielokulturowe środowisko

SHAPING THE DESIGN AND TECHNOLOGICAL CULTURE OF FUTURE TEACHERS IN THE MULTICULTURAL ENVIRONMENT

Abstract. The article discusses the problem of shaping the design and technological culture of students of pedagogical universities. It is emphasized that an important task of pedagogical science is to develop a system of modernizing university education through the prism of European globalization in a multicultural environment

Keywords: the design and technological culture, the globalization concept, educational innovations, educational standards, the European education space, the multicultural environment

1. Wstęp

Na obecnym etapie rozwoju ukraińskiego i polskiego społeczeństwa z punktu widzenia jego restrukturyzacji i udoskonalania, uniwersytety pedagogiczne ukierunkowują swoją pracę w rozwiązywaniu problemów związanych z nauką i praktyczną modernizacją kształcenia specjalistów, zgodnie z wymogami rozwoju krajowego systemu edukacji w kontekście przystąpienia do europejskiego edukacyjnego obszaru. W warunkach rozbudowy demokratycznego państwa i w kontekście współpracy międzynarodowej, wzrasta rola interakcji międzykulturowej. Aktualne warunki rozwoju wielokulturowego społeczeństwa zachęcają wszystkich uczestników wielokulturowego procesu do międzykulturowej tolerancyjnej postawy wobec innych kultur, wynika konieczność aktywnego poszukiwania nowych metod szkolenia specjalistów wysokiej klasy, tworzenia ich osobistej dojrzałości i gotowości do projektowo-technologicznej działalności. Według M. Szymańskiego, „Konkurencyjność w gospodarce wymaga stałego zwiększania tempa innowacji, a te są możliwe jedynie pod warunkiem ukształtowania twórczych postaw osób zajmujących się projektowaniem nowych rozwiązań oraz ich wdrażaniem w całym cyklu pracy zawodowej”¹.

Odważne, szerokie humanistyczne cele edukacji narodowej w naturalny sposób prowadzą do wspólnego rozwoju kulturalnego, duchowego i moralnego wychowania człowieka. Tak więc zadaniem szkolnictwa wyższego na Ukrainie i w Polsce jest nie tylko przygotowanie specjalisty odpowiedniego profilu ale przede wszystkim formowanie jego tożsamości, wychowanie w duchu świadomości na członka państwa twórczego i światowych procesów. Wychowanie „człowieka kultury”, jego realizacji w społeczeństwie jako osoby i specjalisty - jest ostatecznym celem procesu edukacyjnego, a także gwarancją kształcenia profesjonalnych kompetencji wśród studentów.

Celem artykułu jest opracowanie i naukowe uzasadnienie teoretyczno-metodologicznych zasad procesu kształtowania projektowo-technologicznej kultury przyszłych nauczycieli na Ukrainie i w Polsce w wielokulturowym środowisku.

2. Teoretyczne zasady kształtowania projektowo-technologicznej kultury nauczycieli

Istniejąca sytuacja wymaga rozwoju współczesnych koncepcji kształcenia zawodowego przyszłych nauczycieli, racjonalnego uzasadnienia teoretyczno-metodologicznych zasad projektowo-technologicznej kultury przyszłych specjalistów w warunkach funkcjonowania

¹ Szymański M.J.: Edukacja jako wartość w okresie gwałtownej zmiany społecznej (Освіта для сучасності = Edukacja dla współczesności: зб. наук. пр. [редкол.: В.Г. Кремен]. Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, Київ-Варшава 2015, с. 54.

uczelni pedagogicznych, rozpatrywania w logicznej kolejności, od abstrakcji do konkretności: od wyświetlenia systemowego charakteru zjawiska projektowo-technologicznej kultury poprzez analizę czynników, mechanizmów, etapów formowania wyznaczonej kultury i jej tworzenia, będących ważnym składnikiem zdolności absolwenta do zdrowej konkurencji na rynku pracy.

Projektowo-technologiczną kulturę nauczycieli, określa się jako integracyjno- profesjonalną cecha osobowości, pozwalającą specjalistom efektywnie współpracować z socjalno-informacyjnym środowiskiem uczelni; prowadzić naukowe badania z wykorzystaniem informacyjnych i komunikacyjnych technologii; projektować informacyjne modele pedagogicznych procesów i zjawisk, a także ich analizę za pomocą automatycznych, informatycznych systemów; uświadamiać o odpowiedzialności prawnej za działalność w sferze komunikacyjno-informacyjnych technologii; posiadać wizję o potencjalnych możliwościach współczesnych, komunikacyjno-informacyjnych technologiach i umiejętnościach ich wykorzystania w zawodowej działalności.

Egzystencjalno-refleksyjna strategia procesu edukacyjnego w uczelniach pedagogicznych, zapewnia pedagogiczne nastawienie na wartościowy aspekt twórczej interakcji między nauczycielem i uczniem, duchową wspinaczkę na bazie rozszerzenia i pogłębienia emocjonalno-psychologicznego kontaktu między jego podmiotami, szacunek dla „ja” oraz istnienia „Innego”.

Według autorów (W. Bykow, O. Znaczenko, O. Padalky), kultura projektowo-technologiczna, w przeciwieństwie do projektowo-technologicznych kompetencji, zawiera w sobie humanitarny, uniwersalny ludzki składnik działalności, mający w swoim arsenale już wbudowany schemat motywacji i przeznaczenia tej czy innej wiedzy i umiejętności, natomiast kompetencja stanowi tylko jeden z elementów wyznaczonej kultury.

Odpowiednio do tego, że projektowo-technologiczna kultura nauczyciela genetycznie jest powiązana z jego zawodowo-pedagogiczną kulturą, można wyprowadzić taki łańcuszek powiązań: duchową kulturę – zawodowo-pedagogiczną kulturę – zawodową kulturę oraz kulturę projektowo-technologiczną.

Według przekonania autorów, wysoki poziom rozwoju projektowo-technologicznej kultury studentów spowodowany jest rozwojem osobistym i zawodowym nauczyciela z jego wyższym poziomem tożsamości zawodowej.

Możliwość władania przez studentów projektowo-technologicznymi kompetencjami, osobistymi kulturowotwórczymi umiejętnościami, zobowiązuje nauczycieli do ciągłej weryfikacji aspektów projektowo-technologicznej działalności, identyfikujących się w poszukiwaniu sensu w istniejącej konfiguracji „tu i teraz”, zdolnych stworzyć nową rzeczywistość kulturalną w społeczno-kulturowym środowisku edukacyjnym. Tak więc, można stwierdzić, że tylko poprzez aktualizację procesów wartości tożsamości projektowo-technologicznej działalności, proces ten zyskuje znaczenie i powagę dla osobowości przyszłych nauczycieli.

3. Pedagogiczny potencjał wielokulturowego środowiska edukacyjnego w procesie kształtowania kultury projektowo-technologicznej nauczycieli

Wielokulturowe środowisko edukacyjne w procesie kształtowania nauczycieli oczekuje wysokiego poziomu świadomości społecznej, ułatwia zrozumienie między ludźmi, interakcje różnych wspólnot i całych narodów. Zapobiega to najbardziej krytycznym zagrożeniom globalnym, takim jak: rozwiązywanie konfliktów przy użyciu przemocy i agresji zbrojnej, niszczenie środowiska, niekontrolowany wzrost populacji, rozprzestrzenianie się chorób cywilizacyjnych, bezrobocie, wykluczenia społecznego, ubóstwa.

W dzisiejszych czasach edukacja jest wielokulturowym wymiarem, ukierunkowanym na pełny rozwój przyszłych specjalistów. Młode pokolenia, ich wysoki potencjał możliwości, doprowadziły do konieczności kształcenia wysoko wykwalifikowanych nauczycieli, zdolnych zrozumieć własne dziedzictwo kulturowe w jego współzależności z innymi kulturami, w tym rozwoju szacunku dla różnic spowodowanych aspektami własnej kultury, religii, pochodzenia etnicznego, narodowości, statusu społecznego, umysłowych i fizycznych możliwości lub ich ograniczenia, poznania własnej kultury w szerszym kontekście globalnym, w taki sposób, aby zrozumieć i szanować innych ludzi, różniących się tymi czy innymi cechami, a także współpracować z nimi, w celu budowania lepszej, zróżnicowanej kulturowo i sprawiedliwej społeczności międzynarodowej.

Wśród czynników motywujących studentów, psychologiczny czynnik jest najbardziej istotny, jest to pęd do wiedzy i zainteresowanie procesem jej nabycia. Każdy student jest nie tylko obiektem, który wymaga ekspozycji, jest przede wszystkim człowiekiem, który intensywnie rozwija się w procesie naukowej działalności. I do tego, aby być aktywnym podczas naukowej działalności, musi istnieć potężne źródło motywacji do nauki. Teoria motywacji wynika z potrzeby budowania procesu pedagogicznego tak, że jego metodyka koncentruje się jako głębokie wnikanie w świat wewnętrzny. W podstawie teorii i praktyki motywacji, leży optymistyczna koncepcja humanistyczna, zorientowana na duże potencjalne zdolności i możliwości, opierająca się na stanowisku, że tylko konieczna, a nie przymusowa siła nauczania i wychowania może zmienić tożsamość, z obiektu ekspozycji na podmiot rozwoju osobistego. Zatem motorem napędowym siły koniecznej są bodźce, czyli takie czynniki ludzkiego zachowania, które przyczyniają się do upowszechnienia wiedzy o swoich potrzebach. oparte na odpowiednich podstawach i ukierunkowanie na pomoc w wyborze najbardziej wartościowych, w społecznym i osobistym wymiarze. Proces motywacji przewiduje: moralno-psychologiczno stymulację naukowej działalności; pragnienie człowieka, aby osiągnąć sukces w różnych działaniach; szukać odpowiedzi na pytanie „dlaczego?”, „dlaczego warto?”, „po co?”.

Za inny psychologiczny czynnik tworzenia kompetencji wielokulturowych, uważa się formowanie własnej tożsamości w wielokulturowym środowisku edukacyjnym, gdzie pojęcie „samorealizacji” definiuje się jako zdolność jednostki do samorealizacji, opartej na własnym potencjale, wykorzystując do tego celu zewnętrzne i odkryte wewnętrzne środki.

Samorealizacja, to stałe pragnienie ludzi, do pełnego rozwoju swoich własnych, wrodzonych zdolności, najważniejszego motywu, celu ludzkiej egzystencji. Według I. Becha j.t., „Realizacja własnych wartości egzystencjalnych i sensu istnienia w edukacyjnej przestrzeni, poprzez wewnętrzny świat jednostki, jego podstawowych interesów, kierunków i przeprowadzonych zmian wartościowych systemów, poprzez własne wysiłki, współdziałanie i współtworzenie z innymi ludźmi społeczeństwa i świata, poprzez pomyślne opanowanie kierowniczych funkcji w różnych formach działalności, które konstruują światową edukacyjną przestrzeń².

Samorealizacja jest rozpatrywana jako systemowa psychologiczna formacja, głównych cech rozwoju osobowości w edukacyjnej przestrzeni. Osobliwością fenomenu samorealizacji jest pośredniczący jej charakter – przez efekty i wyniki działalności, przez zmiany osobowości, przejawiające się w działaniach. Zrozumienie i wyjaśnienie tego zjawiska w systemie aktywnego podejścia, pozwala prześledzić proces samorealizacji poprzez aktywność konstruktywną i psychicznych nowych postaw osobowości, poprzez otwarcie możliwości poznania psychologicznej struktury samorealizacji i wewnętrznych mechanizmów oddziaływania jej indywidualnych cech.

W procesie analizy teoretycznej, ustalono, że profesjonalne samostanowienie jest także znacząca psychologiczną formacją tworzenia kompetencji wielokulturowych. Tak więc, według O. Babeljuk, „osobistymi przesłankami do sukcesu są takie wartości jak: refleksyjność niezależność, społeczny intelekt, motywacja do osiągnięć”³.

Nowoczesny charakter produkcji i usług wymaga jednak wysokich kwalifikacji zatrudnionych osób na wszystkich niemal stanowiskach – od działów zajmujących się badaniami i rozwojem, poprzez zarządzanie, finanse, logistykę, marketing, różnego typu funkcje wykonawcze.

Rozwój projektowo-technologicznej kultury nauczycieli, wykorzystanie nowoczesnych narzędzi cyfrowych, sprzyja zwiększeniu dostępności do wysokiej jakości usług edukacyjnych. Współczesna młodzież, jako „pokolenie sieci”, wyznacza trendy w rozwoju nowoczesnych technologii. Domaga się zmian w metodach nauczania i próbuje narzucać swoje własne wizje nauczyciela XXI wieku.

W procesie profesjonalnego formowania wielokulturowej tożsamości przyszłego nauczyciela, ważną cechą jest empatia, ponieważ jest racjonalno-intuicyjną formą refleksji

² Бех І.Д.: Особистісно-зорієнтоване виховання [наук.-метод. посіб.]. Бех. І.Д. – К.: ІЗМН, 1998, с. 204.

³ Бабелюк О.В.: Психологічні умови вдосконалення професійного самовизначення військовослужбовців служби за контрактом (О.В. Бабелюк). Людина і сучасне суспільство: проблеми педагогіки і психології. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. “Львівська педагогічна спільнота”. Львів 2011, с. 124.

nad innym człowiekiem, która pozwala przewyciężyć swoją psychologiczną ochronę i zrozumieć przyczyny i skutki niepożądanych reakcji z celem przewidywania i odpowiedniego wpływu na zachowanie.

Badania L. Bodalowa., T. Gawrilowej, A. Pietrowskovo, I. Jusupowa, pozwalają zdefiniować empatię, jako proces umysłowy, którego celem jest modelowanie wewnętrznego świata ludzkich przeżyć a w szczególności: zdolność emocjonalnego reagowania na empatię innych, umiejętność rozpoznawania swoich różnych stanów emocjonalnych oraz zdolność myślowego przenoszenia siebie w inny stan, możliwość korzystania z metod interakcji w celu ułatwienia cierpienia innej osobie. Jest to zestaw umiejętności społecznych i psychologicznych jednostki, za pomocą których ten świat jest ujawniony, jako podmiot i przedmiot interakcji.

Biorąc powyższe pod uwagę, w celu skutecznego kształcenia przyszłych specjalistów integralną część stanowi znajomość praw rozwoju osobowości, o funkcjach przejścia wartości społeczeństwa w indywidualną wartość. Jak wiadomo, jednym z najważniejszych podmiotów w strukturze orientacji osobowości odnośnie indywidualnego nastawienia do środowiska społecznego jest orientacyjna wartość. Badanie charakteru wartości i funkcji orientacji, opisanego pojęciem dyspozycyjnego układu osobowości, która jest jednym z głównych regulatorów zachowania osobowości i która powstaje podczas jej działalności poprzez refleksję i przyswojenie wartości społecznych, z punktu widzenia genezy i wykonywanych funkcji wartości, ma charakter natury społecznej.

Jednostkowy system wartości ma hierarchiczną strukturę. Wraz z innymi czynnikami, wartości powoduje powstawanie dyspozycyjnego układu osobowości. W pracach A. Doncowa, D. Leontiewa, A. Ajzena, M. Fishbeina oraz G. Rokeacha, zajmujących się problemem dyspozycji, głównie rozpatruje się jej towarzyszącą charakterystykę.

Strukturalny poziom, funkcjonalny aspekt procesu orientacji, został teoretycznie ustalony na podstawie głównych psychologiczno-pedagogicznych postanowień o osobowości jako podmiotu cennego zrozumienia rzeczywistości.

Orientacja jest procesem rozwoju osobistego, w którym tworzenie, zmiana, integracja komponentów prowadzi do etapowego zwiększenia integralności. Kumulacja komponentów rozwoju, ich zachowania, wzbogacania i reorganizacja, rozczłonkowanie ich funkcji, hierarchii i integracja, zapewnia powstawania nowych formacji strukturalnych i nowych funkcji wartościowych: „Wizerunek świata”, Image „JA”, „Wizerunek przyszłości”.

Według K. Abulchanowej-Sławskiej „Biorąc pod uwagę osobowość, jako stabilny system typowy dla jej relacji”⁴, wierzy ona w szeroki rozwój osobowości. „Zmiana osobowości w procesie jej życiowej działalności, odbywa się pod wpływem czasu, okoliczności i

⁴ Абульханова-Славська К.: Діяльність та психологія особистості (К.А. Абульханова-Славська) - М., 1980.

„krytycznych”, „powtarzalnych” wydarzeń w życiu człowieka, tak i pod wpływem rozwoju zasadniczych sił samego podmiotu”⁵.

W procesie zmian osobowości, proces orientacji posiada szereg faz a mianowicie:

- Faza 1. Przypisanie wartości społeczeństwa jednostce. Ona zapewnia stworzenie wartościowego „wizerunku świata”. Na tej podstawie odbywa się formowanie i rozwój wartościowych postaw osobowości we wszystkich dziedzinach jej życia. Teoretyczne uzasadnienie dla tej fazy procesu orientacji służy badanie w kierunku problemu kształtowania przekonań.
- Faza 2. Przekształcenie jednostki w oparciu o asymilację wartości. Jest to taki okres w rozwoju procesu orientacji, gdy osoba skupia się na sobie, posiada samowiedzę, samoocenę, tworząc wizerunek „Ja”. Na tym etapie rozwoju wartości postawy wobec świata, wplata się samoświadomość, proces, który nabywa jakościowo nowych funkcji: ponowna ocena wartości, ich większa różnorodność, stabilizacja. Teoretyczną podstawą dla rozwoju i wsparcia tej fazy orientacji jest psychologiczna teoria „self-concept” („Ja-koncepcji”).
- Faza 3. Pprognoza-projektowanie, które zapewniają formowanie „wizerunku przyszłości”. Na tym etapie rozwoju procesu orientacji jest pojednanie, systematyzacja i budowanie hierarchii, własna skala wartości, wartościowe systemy orientacji jednostki.

Zwiększanie wartościowego stosunku do rzeczywistości powoduje, że proces orientacji nabywa nowe cechy: przestrzenno-czasowa trójwymiarowość, a wartości i tożsamość są skierowane ku przyszłości – tworzy się życiowa perspektywa.

Cały proces orientacji może być przedstawiony, jako zmienny w czasie przestrzeni życiowej, w których osoba buduje, nabywa pewną „trajektorię swojego ruchu” według punktów orientacyjnych: wartości ze światem zewnętrznym i wartości samooceny, samorozwoju. Wybór celów życiowych, planów, perspektyw – człowiek dokonuje w oparciu o wiedzę o okolicznościach i samym sobie, stale oceniając, porównując siebie i innych, odnosząc się do przeszłości, żyjąc w teraźniejszości, koncentrując się na przyszłości. Dlatego wartości orientacji indywidualnej, zapewniają rdzeń- podstawowy wektor, określający postępowanie, zachowanie, działania jednostki.

W tym kontekście ważnym zadaniem zawodowego przygotowania nauczycieli jest rozważenie potencjału pedagogicznego, komponentu wielokulturowego kształcenia, przekazywania cennych pomysłów o kulturze i językowo-kulturowej wartości współczesnego społeczeństwa polskiego i ukraińskiego, a także wkładu innych kultur w historię i znajomość o mowie i wiedzy, o wartości różnorodności kulturowej; wykształcenia u przedstawicieli wszystkich narodowości wzajemnego zrozumienia, szacunku i tolerancji, umiejętności dialogu między grupami etnicznymi i międzykulturowego dialogu; zwyciężenia kompleksów

⁵ Ibidem.

niższości kulturowej.

Proces takiego kształcenia odbywa się w wielokulturowym środowisku edukacyjnym. Najważniejszym warunkiem dla realizacji edukacji wielokulturowej jest wykorzystanie potencjału wielokulturowego środowiska edukacyjnego i środowiska społeczno-kulturowego w celu wzajemnego wzbogacania i zrozumienie tematów procesu edukacyjnego, zadowolenia z poznawczych, kulturowych, edukacyjnych zainteresowań i potrzeb uczniów, wychowania ich w duchu pokoju.

Wielokulturowe środowisko edukacyjne szkół wyższych według O. Griwy, jest „bogata, duchową atmosferą kontaktów międzyludzkich, perspektywą, sposobem myślenia i zachowania włączonych w nią podmiotów, promocją i zaangażowaniem w ogólnonarodowe i ogólnoludzkie, duchowe wartości. Instytucja z wielokulturowym kontyngentem, która obejmuje wielonarodowe, w tym profesorsko-nauczycielskie i studenckie środowisko, została zaprojektowana w celu spełnienia edukacyjnych, społeczno-kulturalnych i adaptacyjnych potrzeb studentów”⁶.

Głównymi cechami wielokulturowego edukacyjnego środowiska, według A. Bogdanowa, jest „skupienie się na wartościach humanistycznych w indywidualnym rozwoju każdego studenta; ochrona praw jednostki do edukacji, ochrona swobodnego wyboru indywidualnej ścieżki dla wszystkich studentów; tworzenie w nich gotowości do zachowania i odtworzenia kultury; ujawniania twórczego potencjału przedmiotów procesu kształcenia”⁷.

Analiza wyników badań dotyczących problematyki rozumienia i opisywania edukacyjnego środowiska, umożliwiła w jakości strukturalnych komponentów wielokulturowego edukacyjnego środowiska uniwersyteckiego wydzielić następujące:

- przestrzenny – semantyczny komponent, ukierunkowany na zadowolenie i rozwój poznawczych, kulturalno-edukacyjnych potrzeb podmiotów procesu edukacyjnego, rozwój ich potencjału twórczego w interesie obszarów powiązanych z wielokulturowymi,
- komunikatywno-organizacyjny komponent, który polega na tworzeniu pozytywnego społeczno-psychologicznego klimatu, korzystnej atmosfery i wzajemnej odpowiedzialności, sprzyjającej samorozwoju osobowości i doświadczenia w stosunkach między grupami etnicznymi,
- treściowo-metodologiczny komponent, uwzględniający cechy wielokulturowej edukacji, jej podstawowe idee i kierunki.

⁶ Грива О.А.: Соціально-педагогічна модель формування толерантності у дітей та молоді в полікультурному суспільстві (О.А. Грива). Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. праць. вид-во ЖДУ, Кн. 1, Київ-Житомир 2004, с. 48.

⁷ Богданов А.И.: Поликультурная образовательная среда (А.И. Богданова). Современные наукоемкие технологии. № 1, 2011, с. 113-115.

4. Wnioski

Rozwiązanie problemu poszukiwania nowych innowacji pedagogicznych, uzasadnienie i wdrożenie w proces szkoleniowy perspektywnych innowacji, określenie sposobów rozwoju innowacyjnych procesów i wybór optymalnych środków wdrażania technologii innowacyjnych w naukowo-wychowawczym procesie, będzie sprzyjać rozwojowi szkolnictwa w całości a w szczególności: odnowieniu zawodowego przygotowania specjalistów, zmniejszaniu rozbieżności pomiędzy kolektywną formą nauki i indywidualną, tradycyjnymi metodami nauki i innowacyjnymi, a także potrzebą wdrożenia innowacyjnych środków zarządzania edukacyjną działalnością.

Kształtowanie projektowo-technologicznej kultury nauczycieli, odgrywa istotną rolę w formowaniu osobowości jednostki i środowisk społecznych.

Wdrażanie technologii innowacyjnych tworzy przesłanki dla realizacji progresywnej państwowej polityki w dziedzinie edukacji, skierowanej również na rozwój wydawniczej bazy (stworzenie naukowo-metodycznego zabezpieczenia) i zabezpieczanie formowania nowej (demokratycznej) świadomości społecznej, gdzie celem jest osiągnięcie nowego stanu społeczeństwa – otwartości i wielowymiarowości.

Na ogół badacze określają wielokulturowe środowisko edukacyjne, jako takie, które odzwierciedla specyfikę różnorodności etnicznej i służy jako edukacyjne środowisko socjalizacji różnych narodowości, które obejmuje zarówno formalne (przedszkola, szkoły, uczelnie) jak i nieformalne (rodzina, przyjaciele sąsiedzi, etc.) struktury.

Najwyższą wartością w wielokulturowym środowisku edukacyjnym jest człowiek, osobowość a główne treści i cele edukacji związane są z jej rozwojem, wsparciem społecznym i edukacyjnym, ochroną tożsamości.

Dorobek kultury materialnej i duchowej (kształtowanie projektowo-technologicznej kultury nauczycieli) w znaczny sposób wspiera proces przygotowania zawodowego nauczycieli, stanowi główne ogniwo pedagogiki jako nauki humanistycznej.

Bibliografia

1. Aleksander T.: Andragogika. Radom-Kraków 2009.
2. Bogaj A., Kwiatkowski S., Szymański M. (red.): Edukacja w procesie przemian społecznych. Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa 1998.
3. Fontana D.: Psychologia dla nauczycieli. Poznań 1995.
4. Jankowski K. Sitarska B., Tkaczuk C. (red.): Jakość kształcenia w szkole wyższej – priorytetem współczesności. Materiały z konferencji naukowej. Siedlce 2002.

5. Kunikowski J.: O zawodzie i osobowości nauczyciela, [w:] Kunikowski J., Szlosek F., (red.): Ewolucja kwalifikacji nauczycieli w kontekście przemian cywilizacyjnych. Warszawa-Siedlce-Radom 2007.
6. Śliwerski B. (red.): Pedagogika, t. 1. Podstawy nauk o wychowaniu. Gdańskie Wydawnictwo Pedagogiczne, Gdańsk 2006.
7. Śliwerski B.: Edukacja (w) polityce Polityka w edukacji. Inspiracja do badań polityki oświatowej. Impuls, 2015.
8. Szewczuk W. (red.): Encyklopedia pedagogiki. Fundacja Innowacja, Warszawa 1998.
9. Szymański M.J.: Edukacja jako wartość w okresie gwałtownej zmiany społecznej (Освіта для сучасності = Edukacja dla współczesności): зб. наук. пр. [редкол. : В. Г. Кремен]; Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, Київ-Варшава 2015.
10. Абульханова-Славська К.: Діяльність та психологія особистості (К.А. Абульханова-Славська) - М., 1980.
11. Бабелюк О.В.: Психологічні умови вдосконалення професійного самовизначення військовослужбовців служби за контрактом (О.В. Бабелюк). Людина і сучасне суспільство: проблеми педагогіки і психології. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. "Львівська педагогічна спільнота", Львів 2011.
12. Бех І.Д.: Особистісно-зорієнтоване виховання [наук.-метод. посіб.], Бех І.Д. – К.: ІЗМН, 1998.
13. Богданов А.И.: Поликультурная образовательная среда (А.И. Богданова). Современные наукоемкие технологии. № 1, 2011.
14. Грива О.А.: Соціально-педагогічна модель формування толерантності у дітей та молоді в полікультурному суспільстві. (О.А. Грива). Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. праць. вид-во ЖДУ, Кн. 1. Київ-Житомир 2004.
15. Люріна Т.І.: Професійна підготовка майбутніх учителів до виховної діяльності: моногр (Т.І. Люріна, В.В. Молодиченко, Н.А. Молодиченко, О.М. Соколова). – К.: Вид-во "Славутич-Дельфін", 2007.